

MUZEJSKI VJESNIK 15

MUZEJSKI VJESNIK

GLASILO MUZEJA SJEVEROZAPADNE HRVATSKE

Bjelovar, Čakovec, Čazma, Grabrovnica, Kalinovac, Koprivnica, Križevci, Kumrovac, Kutina, Sesvete, Sveti Ivan Zelina, Trakošćan, Varaždin, Varaždinske toplice, Veliki Tabor, Virje.

Broj 15/1992

Godina XV

Urednički kolegij:

Ana Bobovec (Kutina), Miroslav Klemm (Varaždin), Slavica Moslavac (Kutina),
Marina Šimek (Varaždin)

Tehnički urednik:

Svenibor Pohajda

Korektura:

Zdenka Belić, Ana Bobovec

Nakladnik:

Muzej Moslavine u Kutini

Za nakladnika:

Slavica Moslavac

Priprema i tisak:

»Grata« Bjelovar

Naklada: 650 primjeraka

»Muzejski vjesnik« izlazi jedamput godišnje.

Rukopisi se ne honoriraju i ne vraćaju.

Za sadržaj i lekturu tekstova odgovorni su autori.

»Muzejski vjesnik« solidarno financiraju muzeji sjeverozapadne Hrvatske.

pečene cigle. Pri dnu kule, donji nizak zid, izveden u sivoj boji, simbolizira obrambene opkope stare Koprivnice. Sa strane kule, s lijeve i desne strane, nalazi se po jedan srebrno obojen dvostruki lilijan⁴. Iznad kule, zlatno obojena kraljevska kruna s križem. Omjer grba je u veličini 1 : 1. Zastava grada Koprivnice je svijetlo-plave boje, opšivena pletenom vrpcom boje zlata, s ucrtanim povijesnim grbom. Zastava se izrađuje u omjeru širine i dužine 1 : 2.

1. Dr. Leander Brozović: Građa za povijest Kopriv-

BILJEŠKE:

nice; Biblioteka Podravskog zbornika, Koprivnica 1978; str. 43: Nicolaus Chmahor iudex civitas

2. Isto, str. 35 i dalje

3. Heraldika (novolatinski *heraldus*, prema njemačkom *Herold*—glasnik): znanost o grbovima, pomoćna povijesna disciplina; proučava postanak pravila za sastavljanje i povijesni razvoj grbova. V. Enciklopedija Leksikografskog zavoda, sv. 3, Zagreb 1958

4. Ludovik I Anžuvina, hrvatsko-ugarski kralj, podijelio je gradu Koprivnici 4. studenog 1356. povelju slobodnog i kraljevskog grada. U znak poštovanja i zahvale Koprivničani su u svoj grb unijeli lilijske iz njegovog grba, tj. grba kuće Anjou.

Vladimir Palošika, Križevci

KRIŽEVCI GRAD-SPOMENIK (NEKA ZAPAŽANJA UZ SUVREMENE INTERVENCIJE)

Grad Križevci razvijao se linearno u pravcu sjever-jug, duž prometnice koja od davnine povezuje zasebne upravne jedinice, Gornji i Donji grad, ujedinjene 1752. u vrijeme Marije Terezije. U Donjem gradu, lokacija crkve sv. Križa, predstavlja i lokaciju inicijalnog prostornog elementa tog područja — župnog kastruma iz XII stoljeća. Područje Donjeg grada ima vidljive tragove elementa utvrde, dok područje katedrale i biskupske rezidencije, kao jezgre Gornjeg grada te potez ulice Franje Markovića, predstavlja spoj barokne koncepcije prostora, uz zadržavanje srednjovjekovne strukture, tipične uske parcelacije.

Svakako je značajno, da su se na čitavom tom prostoru, od Gradskog groblja na sjeveru, duž glavne gradske osi, koju čine ulice: Franje Markovića, Franje Račkoga, Ivana Zakmardija Dijankovečkog, trg Antuna Nemčića i Strossmayerov trg na jugu, nanizali sakralni i svjetovni spomenici, koji utisnuše pečat drevnome gradu. Po tim spomenicima (ali i njihovom rasporedu), što nadživješe stoljeća, ratove, požare i pregradnje, još danas prepoznajemo i opažamo, tragove svih razvojnih faza ovoga grada.

Upravo radi povijesno-urbanog značaja, velike ambijentalno-pejzažne vrijednosti prostora povijesne jezgre Križevaca te visoko arhitektonsko-urbane i povijesne vrijednosti pojedinih objekata, Križevci su uvršteni u najznačajnije i

najvrednije sačuvane urbane cjeline sjeverozapadne Hrvatske¹. Da bi se djelotvorno zaštitila spomenička cjelina Križevaca, utvrđene su granice zaštićenog poručja², te granice kontaktne zone³.

Ovaj drevni grad, u ratu (koji još uvijek traje) nije, srećom, (do sada) doživio razaranja. Na žalost, ništa manje opasna nisu planersko-urbanistička vršljanja po staroj gradskoj jezgri. Na djelu su legalne i ilegalne devastacije, potpomognute našom nebrigom i mirenjem s počinjenim intervencijama. Usprkos tome što je dužnost svakog naraštaja čuvati i oplemenjivati prostor što nas okružuje, jer prostor je uz nas same, najdragocjenije što imamo, nestaju drvoredi⁴, zeleni pojasevi između kolnika i nogostupa, čitavi parkovi ustupaju mjesto asfaltiranim, betoniranim i (pro)kockanim parkiralištima i divljim stajalištima⁵. Ispod gumâ motornih mezimaca, nestaju zelene površine, kojima se, svuda u kulturnom svijetu, narodi ponose.

U Donjem gradu, uništen je park sa istočne strane trga Josipa Jurja Strossmayera⁶. Na zapadnoj strani istoga trga uništen je većim dijelom zeleni pojas⁷, dok je kolnik u radne dane pretrpan motornim vozilima. Najstariji i najpoznatiji spomenik Križevaca, crkva sv. Križa, sa zapadne je strane zaklonjena poslovno-stambenom zgradom⁸, dok je s južne strane, cjelovitost parka, narušena kolnim ulazima,

koji duboko zadiru u zelenu površinu, radi novih neprimjerenih gradnji⁹. Sjeverna strana Svetokriške ulice, na potezu od nove poslovno-stambene zgrade, do uključivo prodavaonice "Poljotehna", lišena je zelenog pojasa¹⁰.

Na uglu trga Antuna Nemčića i J. J. Strossmayera, stoje neukusni kiosci kričavih boja. Uzduž istočne strane trga Antuna Nemčića i ulice Ivana Zakmardija Dijankovečkog, vozači su se domislili kako parkirati kada žardinjere priječe parkiranje na nogostupu; zaustavljaju se uz rub kolnika, stvarajući kolone, koje ometaju normalno odvijanje prometa¹¹. Uz stambene i stambeno-poslovne zgrade u ulici I. Z. Dijankovečkog broj 6 i 21, koje se ne uklapaju u ambijent stare gradske jezgre, vrijedno je spomenuti, poslovno-stambenu zgradu¹², kao vrijedan (na žalost osamljen križevački primjer), čuvanja urbanističkog sklada, time što je ta zgrada izgrađena potpuno vjerno svome dotrajaloj i srušenom "predlošku".

U Gornjem gradu, koji je godinama izložen gradnjama neprimjerenih tom ambijentu¹³, u novije vrijeme, vandalizam se prizemljio u park, koji bismo mogli nazvati križevačkim Zrinjevcem. Jedinstveni primjer parka koji od davnine u svojoj širini i duljini obiluje uljudujućim sadržajima, gdje baš zavičajnost ima ključno značenje prepoznatljivosti. Taj i takav park išaran je divljim kolnim ulazima, što poput slalom staze vijugaju oko ukrasnog raslinja i stabala. Nailazimo tu na dovršena i asfaltirana, betonirana i (pro)kockana parkirališta. Neka su u širini kolnog ulaza, neka manje ili više proširena¹⁴. Jedno se među njima posebno ističe svojom površinom, opremom i grubim nijekanjem spomeničke vrijednosti pila sv. Florijana o čemu nadležni djelatnici nisu vodili računa¹⁵. Spomenička vrijednost neke građevine, jednako se očituje u njezinom urbanom ili prirodnom okolišu, kao i u njezinim vlastitim oblicima. U ulici Franje Markovića, ima brojnih primjera gdje građani samo čekaju pogodnu priliku, da asfaltiraju, betoniraju ili pro(kockaju) zelene površine već omeđene betonskim rubnicima. Neka od spomenutih parkirališta služe kao pomoćna skladišta malih tvornica¹⁶, ili odlagališta otpadaka¹⁷. Uza sve ovo planeri su ucrtali na dva mjesta¹⁸ u Gornjem gradu probijanje cestâ koje će spajati buduće novo naselje na zapadnim zavrtnicima s ulicom F. Markovića.

Ima djelatnika koji drže da su spomenute intervencije normalne, "jer se ne može u ime zaštite spomenika kulture, zaustaviti promet,

zabraniti parkiranje i gradnja parkirališta, te na Markovićeve ulicu staviti stakleno zvono. Grad je živo biće u kojem život treba funkcionirati." Nadalje ističu kako kod nas sistem zaštite funkcionira na principu davanja "recepta" od strane Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture, koji nikoga ne obvezuju. Pošto recepte o načinu zaštite ne prati i odgovarajuća financijska podrška, preostaje jedino da podupiremo svaku inicijativu građana, koji sami obnavljaju spomenike (u ovom slučaju pil sv. Florijana).¹⁹

Rješenje nije niti u lamentiranju za "dobrim starim vremenima" niti u idolatrijskom odnosu prema dostignućima tehnike, već u ravnoteži između starog i novog. Potrebna nam je kultura življenja. Kultura je život. U životu nema skokova. Možemo samo u kontinuitetu s prošlošću stvarati budućnost.

Zašto parkirati na nogostupu, ako u blizini ima više (često puta) praznih parkirališta? U većini razvijenih zemalja zabranjen je promet motornim vozilima u staroj gradskoj jezgri. Postignuto je to boljom organizacijom gradskog prijevoza i manjim korištenjem osobnih vozila u gradskom prijevozu. Zar je nemoguće ulicu I. Z. Dijankovečkog zatvoriti za promet?

Ako već imamo područje industrijske zone, zašto imućne poduzetnike ne bi usmjerili na gradnju u toj zoni? Ovako se ne planira već svaštari na štetu spomenika i parkovne arhitekture.

Obnova spomenika kulture da, ali ne bez "recepta" stručnog osoblja! Zašto "mecenatstvo" u našim prilikama mora biti često na štetu spomenika? Tko će povjerovati da poduzetnik koji asfaltira park, ne može platiti stručnu obnovu spomenika? No, niti stručna obnova spomenika nema smisla ako je uvjet devastacija spomeničkog okoliša!

Grad bez identiteta, bez tradicije i bez urbanističke zrelosti, nije grad već samo naselje.

Ako već nemamo ponosa, trebali bi imati kulturnoga nosa i shvatiti već jednom, da je devastacija baštine, protiv nas samih i protiv naših potomaka. Ono što smo danas gradili, već pripada budućim naraštajima. Oni će sigurno imati puno muke da isprave dio kobnih grešaka urbocidnih i arhicidnih, koje im ostavljamo u naslijeđe. Njegovanje baštine, nije bolesna privrženost prošlosti, već način da preživimo apokalipsu ozonskih rupâ, koje sami širim lošim odnosom prema prirodnom i kulturnom naslijeđu.

Bilješke

1. Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture iz Zagreba, izdao je Rješenje kojim se utvrđuje da je urbanistička cjelina Križevaca zaštićena pod brojem: 03-UP/I-31/2-MV/VP od 8. II. 1985. godine i na temelju tog Rješenja Križevci su upisani u Registar nepokretnih spomenika kulture.
2. I i II zona: s juga: Ulica Zrinskog, Puklavčeva ulica, južna granica parka bivše Gimnazije, istočna granica parcele iza škole, istočna granica parcele Đačkog doma, prema zapadu skreće putem prema Ratarnama do linije potoka Vrtlina, linijom potoka ide prema sjeveru do Potočke ulice, linijom parcela sjeverne izgradnje Potočke ulice do ulice F. Račkoga, istočnim parcelama izgradnje ulice F. Račkoga, istočnim parcelama izgradnje Markovićeve ulice, granicom groblja, zapadnim parcelama izgradnje Markovićeve ulice, zapadnim parcelama izgradnje ulice F. Račkoga, sjevernim parcelama izgradnje Smičiklasove, zapadnim parcelama izgradnje Preradovićeve ulice, granicom parcela Doma zdravlja, te južnom granicom lokacije hotela do početka Tomislavove ulice.
3. Potez Tomislavove ulice do broja 38 i pripadajuća zapadna izgradnja, prosor istočno od kompleksa bivšeg Gospodarskog učilišta i bivše Gimnazije, uključujući i vršni plato s Ratarnom, prostor buduće sportsko-rekreacione zone, prostor proširenja Poljoprivrednog instituta i prostor istočno od izgradnje početka ulice F. Račkog do linije potoka.
4. Divljih kestena u Tomislavovoj ulici (proljeće 1987), osakaćena stabla platanâ u ul. F. Markovića.
5. Donji i Gornji grad.
6. Ispred zgrade "Croatie", "Klub D", prodavaona "Hrast", "Željeznarija".
7. Betonirane terase ugostiteljskih objekata, prodavaone voća, slastičarne i prošireni kolni ulazi.
8. Bivša zgrada "Croatie"
9. Visoka prizmenica trg bana Lackovića 4 i 5a. Sličan primjer nalazimo na zapadnom ulazu u grad; uz crkvu sv. Marije Koruške, uništena živica u duljini oko 50 m.
10. Na nekadašnje zelenilo podsjeća osamljeno ukrasno stablo ispred prodavaonice.
11. Vozila parkirana iako je postavljen znak zabrane, povišen nogostup i postavljene žardinjere. Isto: Istočna strana nogostupa u ul. I. Z. Dijankovečkog te zapadna strana Hrvatskog doma. U blizini četiri prostrana parkirališta!
12. I. Z. Dijankovečkog 4.
13. Brojni primjeri dogradnje prizemnica, probijanja prozora u izloge, gradnja glomaznih balkona.
14. Ispred dvije ili više kuća: Račkoga 41—43, Markovićeve 31—37; D. Trušček-prerada plastike, proizvodnja bilijara i automata za igre. Ostala: Marko-

vićeve ul.: 77, 75, 67a i 69, 67, 58, 59, 46, 48, 34, 39, 20, 16, 12, 8, ispred kuća br. 5 i 7 zatvoren kolni ulaz visokim betonskim rubnikom. Jedni mogu asfaltirati i proširivati kolni ulaz, dok je drugima zapriječen normalan ulaz. Račkoga: 41—43, 39, 27.

15. Markovićeve ulica 9, V. Trušček, tvornica-ekološki problem.

Na parkiralištu vlastita ulična rasvjeta. Urbanistički uvjeti izdani navodno 1989/90. od strane tadašnjeg Komiteta za urbanizam. Regionalni zavod uskratilo odobrenje. Sagrađen betonski prilaz k pilu sv. Florijana. Oštećen pil teškim alatom, obnovljena kovna ograda. Rješenjem od 24. VI 91. Regionalni zavod privremeno obustavlja radove, traži uklanjanje betonskog prilaza i određuje način obnove postamenta.

16. Markovićeve ulica 25, A. Kovačić-cinčanje metalnih proizvoda.
17. Markovićeve ul. 59. prod. mješovite robe, 2 kontejnera.
18. Markovićeve 21 i 57. Vlasnik kuće broj 57 ishodio opis kuće u Registar spomenika kulture. Planeri sada traže novu žrtvu za probaj ceste na drugom mjestu, zaboravljajući da je cijeli Gornji grad registrirani spomenik kulture!
19. Prof. Zoran Homen, upravitelj Gradskog muzeja Križevci, u emisiji Radio Križevaca "Tragom Vaših pisama" emitiranoj 5. srpnja 1991. Samoinicijativu građana u obnovi spomenika kulture u istoj emisiji hvali i Jasenka Kranjčević iz Sekretarijata za graditeljstvo.

Literatura

1. Andela Horvat: Osvrt na urbanističku koncepciju jezgre Križevaca., Križevački zbornik II, Križevci 1982. Pretiskano iz Bulletin-a JAZU br. 1(47)—1979.
 2. Vesna Kusin: "Sami svoji vandali", Vjesnik 15. I 92. str. 93. Radovan Ivančić: "Spomenici kulture i kult spomenika" Vjesnik, 25. III 89.
 4. Snježana Knežević: "Operacija na srcu grada" Vjesnik, 15. II 86.
 5. Vesna Kusin: "Može li rušenje biti obnova", Vjesnik 26. I. 80.
 6. Komitet za građevinarstvo, prostorno planiranje i stambeno-komunalne poslove, Općine Križevci- Informacija Izvršnom vijeću Skupštine općine Križevci o povijesnom razvoju Križevaca i Rješenje o utvrđivanju urbanističke cjeline Križevaca, zaštićeno od strane Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture iz Zagreba, Križevci 31. X 1989.
- Klasa 350-01/89-01/09 ur. broj: 2141-07-03-89-2
- Zahvaljujem dr. Doris Baričević i prof. Josipu Štimcu na suradnji.